

JAARBOEK

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt”

TE

AMSTERDAM

III. 1916.

AMSTERDAM

JOHANNES MÜLLER

1916.

Over een onbekende Friesche munt van
Albrecht van Saksen en den oorsprong van het
Friesche wapen.

De heer A. O. VAN KERKWIJK wist onlangs de hand te leggen op vier exemplaren van een zeer belangrijke zilveren munt, die hierboven voor het eerst wordt afgebeeld en waarvan wij de volgende beschrijving kunnen geven:

Voorzijde: Kruis binnen een cirkel met als omschrift op twee regels: ✠ ALBTVS * DVX * SAXO' * ZE: en ✠ BNDICTV * SIT * NOME'N * DNI * NRI * DEI * IHV' * XPI'. (Albertus Dux Saxoniae Etc. Benedictus sit nomen Domini nostri Dei Jesus Christus).

Keerzijde: Adelaar met twee van elkaar gewende koppen, beide met diadeem, in den staart dragend een schild met het wapen van Friesland, uitsluitend bestaande uit twee naar links gewende, loopende leeuwen. Het omschrift luidt: † GVBERTATO' - * PHRSISI' * 1500. (Gubernator Phrisiae).

Het best bewaarde exemplaar heeft een diameter van 30 mM. en weegt 3,5 gram. Waarschijnlijk is het een dubbele stuiver.

¹⁾ De variëteit, in het Kon. Penningkabinet aanwezig, heeft ZE' * als einde van het binnenste omschrift.

De heer VAN KERKWIJK had de welwillendheid een der exemplaren over te doen aan het Kabinet van het Friesch Museum te Leeuwarden, twee andere, eenigszins verschillend, behield hij voor het Koninklijk Kabinet, terwijl het vierde in bezit kwam van de firma SCHULMAN.

Medegedeeld werd dat de munten deel uitmaakten van een groote vondst, omstreeks 1881 in Oost-Friesland gedaan. Wijlen HOOFT VAN IDEKINGE — overleden in 1881 — zou Groninger munten uit deze vondst gekocht en te vergeefs een bod gedaan hebben op de munten van ALBRECHT.

* * *

Toen Mr. J. DIRKS in 1850 in de «*Vrije Fries*» (V, blz, 175 v.v.) voor het eerst een overzicht gaf van de munten van ALBRECHT VAN SAKSEN, als bewindvoerder van Friesland, bracht hij het tot vijf typen, waarvan twee slechts uit afbeeldingen in de litteratuur en in oude beeldenaars bekend waren. Van de door ons beschreven munt schijnt nergens eene afbeelding of beschrijving voor te komen. VAN DER CHIJS, die de beschrijvingen van DIRKS vrijwel onveranderd overnam, bracht het ook niet verder en de beide aan DIRKS en VAN DER CHIJS slechts uit afbeeldingen bekende stukken, zijn ook nu nog, voor zooveel mij bekend, in geen enkele Nederlandsche verzameling voorhanden; wel zijn er daarentegen van de drie andere typen: VAN DER CHIJS pl. VI, 2, 3 en 5 meerdere exemplaren voor den dag gekomen en o.a. in het bezit geraakt van de kabinetten te 's-Gravenhage en Leeuwarden.

Opmerkelijk mag het zeker heeten, dat ALBRECHT in den korten tijd waarin hij als «Gubernator Frisiae» fungeerde (1498—1500) minstens zes verschillende

munttypen heeft doen vervaardigen. Er is trouwens geen periode uit de Friesche geschiedenis, die zoo rijk is aan kleur en leven en voortdurenden strijd als deze drie jaren, uitnemend beschreven in de zorgvuldig gedokumenteerde monografie van OSCAR SPERLING ¹⁾.

Van een voortdurend rustig voortmunten op één bepaald atelier was geen sprake. Bekend is het dan ook dat er te Sneek en vrij zeker ook te Leeuwarden en Sloten munt geslagen is.

Wat bij de beide jongste munttypen van ALBRECHT opvalt, n.l. het nu afgebeelde en VAN DER CHIJS pl. VI. No. 5, is het wapen van Friesland, dat hier voor het eerst in afbeelding bekend wordt. Het komt overeen met het tegenwoordige wapen van de provincie Friesland, waaraan alleen nog eenige blokjes zijn toegevoegd en met het wapen van West-Friesland, zooals dat reeds in de 16^e eeuw op munten voorkomt. De Friesche schrijvers meenen, dat het wapen met de twee leeuwen niet het oude Friesche wapen is, dat zou zijn het wapen met de «pompeblaren» zooals dat nu weer alom op vlaggen in Friesland wordt aangebracht.

VAN DER CHIJS (blz. 138) vermoedt ook «dat het wapenschild van West-Friesland, welks ouderdom wij niet recht kennen, aanleiding heeft gegeven tot het tegenwoordige (n.l. op de munt van ALBRECHT), dat ons vóór het jaar 1500 nergens is voorgekomen».

Wat daarvan zijn moge, wij kunnen in ieder geval tegenwoordig met zekerheid nagaan op welke wijze ALBRECHT aan het wapen van Friesland is gekomen. Prof. BLOK toch deelt in zijn «*Verlag aangaande een*

¹⁾ Herzog Albrecht der Beherrzte von Sachsen, als Gubernator Frieslands, Leipzig 1892.

onderzoek naar archivalia, belangrijk voor de geschiedenis van Nederland», 1886/7 ¹⁾, in het kort den inhoud mede van een oorkonde d.d. 19 Augustus 1499, waarbij de Roomsche-Koning MAXIMILIAAN aan Hertog ALBRECHT vergunt het Friesche wapen te voeren. Vooraf herinnert 't stuk er aan dat ALBRECHT is erkend als Gubernator — let wel — niet alleen van 't tegenwoordige Friesland, doch van «Oostergo, Westergo, Zevenwouden en der Grunynger Gebiete, Dutmarschen, Strandfriesen, Wursthiesen, Stellingwarf und aller annder genennten *des Frieslands*». Voorts wordt hem dan vergund om uitsluitend voor aangelegenheden van het bewindheerschap naast het Saksische wapen een geel of goudkleurig schild te voeren met een staanden zwarten adelaar, met uitgespreide vleugels en twee met diademen bekroonde koppen en beneden in zijn staart «den Schild unnd Wappen der yetzberürten Friezland, die sein mit namen: een plaber (blauw?) Schild, darijnn ob einander Zwin gelb Leo (twee gele leeuwen) mit Iren aufgeworffen Swenntzen (staarten), zum gaen geschickt, unnderhalb unnd oberhalb der berürten Leo in demselben Schilde ausgepraytet gelbe spene »

* * *

De vraag rijst, of er niet een zevende munttype van ALBRECHT als gouverneur van Friesland bekend is. J. F. G. MEYER toch heeft in de *Revue Belge* van 1873, pl. VIII No. 29 en blz. 303 een kwart stuiver met het Saksische wapen beschreven, uit het Koninklijk Kabinet, waarop door hem gelezen wordt: TLB. - DV -

¹⁾ 's-Gravenhage. 1888. pag. 52.

Χ ΟΝΙ (Albertus Dux Saxoniae) en ΩΥΩ
 ΤΩΟΡ (Nummus Romanorum Regis).

Nu is het mij echter niet mogelijk om op het origineel de afkorting «ΑΙΒ» (Albertus) te lezen in den vorm gelijk de teekening aangeeft. Het is mogelijk dat er «ΑΙΒ» staat, met dien verstande dat de eerste helft der Α als het ware onder een der punten van het kruis zit en van de Β slechts de benedenhelft bewaard gebleven is. De munt is tēr plaatse beschadigd. De aanvulling van 't gedeeltelijk leesbare omschrift op de keerzijde tot *Nummus Romanorum Regis* komt zeer aannemelijk voor en is dan wel merkwaardig nu ditzelfde randschrift stellig voorkomt op het vierde munttype, afgebeeld bij VAN DER CHUJS pl. VI, No. 4, waarvan slechts eene afbeelding bekend is. De adelaar met schild waarin maar één balk voorkomt, volgens MEYER het schild van Oostenrijk, is in dezen vorm tot dusverre niet bekend op Friesche munten, wel daarentegen op Groninger munten (vgl. VAN DER CHUJS, pl. XV). Voorshands ben ik echter het meest geneigd om dezen kwart stuiver inderdaad tot de Friesche munt te rekenen, omdat er geen munten van ALBRECHT bekend zijn met het wapen der stad Groningen, een stad, die wel behoorde tot het hem toegekende gebied, doch die hij nooit heeft kunnen onderwerpen. Er moge in dit verband even aan worden herinnerd, dat de door VAN DER CHUJS, pl. XIV, No. 106 afgebeelde dubbele stuiver van ALBRECHT vervalscht is ten aanzien van het Groninger stadswapen, dat er later op gegraveerd is, zooals HOOFT VAN IDDERINGE aantoonde op een weinig in het oog vallende plaats in *Revue Belge* van 1869 (blz. 241).

Leeuwarden.

Mr. P. C. J. A. BOELES.